

**European Agency for Development in Special
Needs Education**

PUBLIKASJONER

Dette dokumentet er utarbeidet og publisert av European Agency for Development in Special Needs Education. Det er lov å bruke utdrag fra dokumentet så sant det henvises klart til kilden.

Denne publikasjonen er tilgjengelig i lett bearbeidbart elektronisk format, slik at informasjonen enkelt skal kunne hentes fra:
www.european-agency.org

Oversatt av: Linda Åsheim, Kvalitekst AS (post@kvalitekst.no)

ISBN: (Elektronisk) 87-91811-50-3   EAN: 9788791811487
ISBN: (Papirutgave) 87-91811-48-1   EAN: 9788791811500

2006

Dokumentet er utgitt med støtte fra Europakommisjonens generaldirektorat for utdanning, kultur og flerspråklighet:
http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

European Agency for Development in Special Needs Education

Sekretariatet

Østre Stationsvej 33

DK – 5000 Odense C Denmark

Tel: +45 64 41 00 20

secretariat@european-agency.org

Avdelingen i Brussel

3 Avenue Palmerston

BE-1000 Brussels Belgium

Tel: +32 2 280 33 59

brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

Forord

European Agency for Development in Special Needs Education står bak en rekke informasjonskilder, både trykkede og elektroniske publikasjoner samt nettbasert materiell.

Formålet med disse ressursene er å presentere et pålitelig bilde av tilpasset opplæring/spesialundervisning i Europa, og gi korrekt informasjon som kan sammenlignes med det enkelte lands individuelle situasjon. Hovedmålgruppen for alle EA-utgivelser er beslutningstakere, eksperter og fagpersoner som har innflytelse på politikk og praksis innenfor tilpasset opplæring/spesialundervisning.

Fra EAs nettside – www.european-agency.org – får man tilgang til publikasjoner i tekstversjon eller full grafisk versjon, f.eks. EuroNews om tilpasset opplæring/spesialundervisning, EAs nyhetsbrev, (www.european-agency.org/site/info/publications/euronews/index.html) og diverse informasjonsdatabaser. Disse tar for eksempel for seg høyere utdanning (www.heagnet.org), støtte til tilpasset opplæring/spesialundervisning i forbindelse med europeiske programmer og aktiviteter (www.european-agency.org/sneinfodesk) samt ressurser til tilpasset opplæring/spesialundervisning (www.european-agency.org/rg).

Alle publikasjoner fra EA er tilgjengelige både som papirutgave og i elektronisk format. Leserne kan laste ned EAs publikasjoner som MSWord-tekst eller Adobe PDF-versjon gratis fra denne delen på nettstedet: www.european-agency.org/site/info/publications/agency/index.html

Alle EA-publikasjoner er utarbeidet med støtte fra Europakommisjonens generaldirektorat for utdanning, opplæring, kultur og flerspråklighet: http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

Dette korte dokumentet gir en oversikt over nylig utgitte publikasjoner fra European Agency, og inneholder både beskrivelser og informasjon om tilgjengelighet.

Du får nærmere informasjon om disse publikasjonene og EAs arbeid generelt ved å ta kontakt med Sekretariatet: secretariat@european-agency.org

Individuelle planer støtter overgangen fra opplæring til arbeidsliv

Denne rapporten er en videreføring av en tidligere studie om overgangen fra skole til arbeidsliv, som ble utgitt av EA i 2002.

Rapporten og den vedlagte interaktive CD-en er resultater av et omfattende samarbeid mellom eksperter fra 19 europeiske land, representanter fra yrkeslivet og unge mennesker med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning samt familiene deres.

Denne rapporten er hovedsakelig ment for fagpersoner på dette området. Den interaktive CD-en skal fungere som et verktøy for unge med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning som er på vei ut i arbeidslivet, men vil også være av interesse for 'uinnvidde' fagpersoner som arbeider med disse unge menneskene.

Du finner nærmere informasjon om individuelle overgangsplaner og overgangen fra opplæring til arbeidsliv i EAs database om emnet:
www.european-agency.org/transit/

2006

Tilgjengelig på følgende språk:
CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, HU, IS, IT, LT,
LV, NL, NO, PT, SV

Tidlig intervensjon i førskolealder Situasjonsanalyse fra Europa Nøkkeldområder og anbefalinger

Tidlig intervensjon i førskolealder er et viktig felt, både på politisk og faglig nivå. Det dreier seg om retten svært små barn og familiene deres har til å motta den hjelpen de trenger. Tidlig intervensjon i førskolealder har som mål å støtte og styrke barnet, familien og tjenestene som er involvert. Det bidrar også til å skape et inkluderende samfunn preget av samhörighet og bevissthet omkring rettighetene til barn og deres familier.

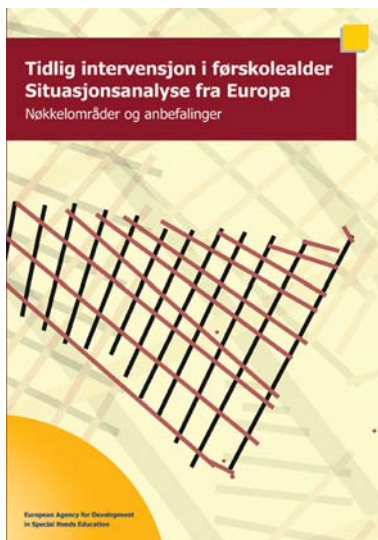
Denne rapporten er en oppsummering av prosjektanalysen av nøkkeldområder for tidlig intervensjon i førskolealder i 19 europeiske land, utført av EA i årene 2003–2004. Den gir også en oversikt over anbefalinger, hovedsakelig rettet mot fagpersoner på området, hvor de kan få praktiske ideer til refleksjon og forbedring av eksisterende praksis.

Du finner nærmere informasjon om tidlig intervensjon i førskolealder i Europa på EAs nettsted: www.european-agency.org/eci/eci.html

2005

Tilgjengelig på følgende språk:

CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, HU, IS, IT, LT,
LV, NL, NO, PT, SV

Inkluderende opplæring og klasseromspraksis på ungdomstrinnet

Prosjektet Inkluderende opplæring og klasseromspraksis på ungdomstrinnet er en videreføring av arbeidet som allerede er fullført på det samme området på barnetrinnet. Denne studien fokuserer på effektiv klasseromspraksis og inkluderende opplæring på ungdomstrinnet.

Basert på en internasjonal litteraturgranskning, konkrete studier i 14 europeiske land, ekspertbesøk i fem land samt ulike diskusjoner med eksperter og nasjonale koordinatore fra European Agency, er det identifisert en rekke karakteristiske trekk ved utviklingen av inkluderende klasseromspraksis på ungdomstrinnet. Disse funnene kan betraktes som mulige strategier til forbedring av inkludering på ungdomstrinnet.

Hovedkonklusjonen i studien er at det som er bra for elever med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning, er bra for alle elever.

Du finner nærmere informasjon om Inkluderende opplæring og klasseromspraksis i Europa på EAs nettsted:
www.european-agency.org/iecp/iecp_intro.htm

2005

**Tilgjengelig på følgende språk:
CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, HU, IS, IT, LT,
LV, NL, NO, PT, SV**

De unges meninger om spesielt tilpasset opplæring Resultater fra høringen i Europaparlamentet

3. november 2003 ble det arrangert en høring om unge mennesker med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning i Europaparlamentet i Brussel. Høringen var arrangert av EA med støtte fra utdanningsdepartementene i medlemslandene og Europakommisjonen, og var en av de største begivenhetene i løpet av Det europeiske året for funksjonshemmede.

Det deltok 146 representanter fra 23 land, inkludert 72 unge mennesker med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning. De unge ble nominert av sine respektive utdanningsdepartementer til å presentere sine meninger om tilpasset opplæring/spesial-undervisning.

Hele arrangementet ble tatt opp på bånd, og denne publikasjonen gir en syntese om hovedideer og spørsmål som ble tatt opp av de unge underveis. Hvert kapittel presenterer syntesene på et nytt språk.

2005

**Flerspråklig publikasjon
med informasjon på:
CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, IS, IT, LT, LV,
NL, NO, PT, SV**

Tematiske nøkkelord for tilpasset opplæring/spesialundervisning

Ordliste over begreper

Dette dokumentet inneholder en ordliste med viktige begreper på 20 språk. Alle begrepene i ordlisten er tatt fra EAs tematiske og prosjektbaserte arbeid. Her finner du både generelle uttrykk og begreper på områdene inkludering, tidlig intervensjon i førskolealder, lærerstøtte, overgang, IKT og vurdering.

Originalversjonen fra 2003 ble utarbeidet av European Agency med støtte fra EAs styremedlemmer, nasjonale koordinatore og dokumentalister som arbeidet med gjengivelse av et prosjekt støttet av Europakommisjonens generaldirektorat for informasjons-samfunnet:

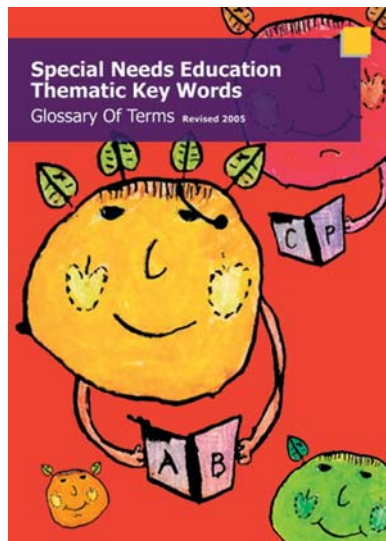
http://europa.eu.int/information_society/text_en.htm

Denne reviderte og utvidede versjonen er laget i samarbeid med EAs styremedlemmer og nasjonale koordinatore samt EAs tematiske prosjektsperter.

2005

Flerspråklig publikasjon med informasjon på:

**CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, HU, IS, IT, LI,
LV, NL, NO, PO, PT, SK, SV**

Special Needs Education across Europe in 2003 Trends in provision in 18 European countries

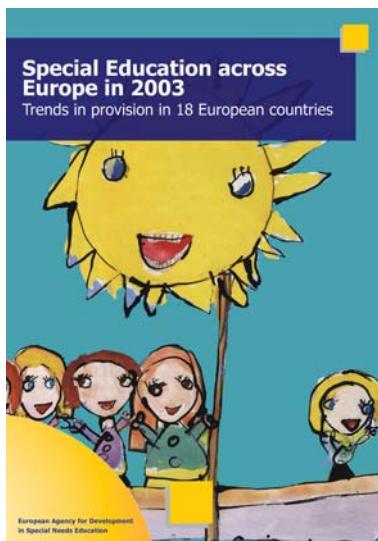
Dette er en oppdatering av EAs rapport fra 1998 om tjenestetilbudet innen særskilt tilrettelagt opplæring. Studien og rapporten setter søkelys på aktuelle retningslinjer og praksis for tilpasset opplæring/spesialundervisning i europeiske land.

Målet med denne studien var å revurdere medlemslandenes situasjon når det gjelder tilpasset opplæring/spesialundervisning sammenlignet med funn som er beskrevet i rapporten fra 1998. Funnene refererer til situasjonen i 18 land fram til 2002.

Studien tar for seg kvalitative trender og utviklingen av tjenestetilbudet for elever med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning i de involverte landene, og er relevant for alle organisasjoner og aktører som er engasjert i (inter-)nasjonal beslutningstaking.

2003

Kun på engelsk

Nøkkelprensippir for særskilt tilrettelagt opplæring Anbefalinger til myndighetene

Dette dokumentet er utarbeidet av utdanningsmyndigheter og rettet mot andre myndigheter. Det har som mål å legge tydelig og konsis vekt på sentrale sider ved tilpasset opplæring/spesialundervisning som ser ut til å være effektive for inkluderingen av elever med slike behov i ordinær opplæring.

Nøkkelprensippene for inkluderende strategier som er fremhevet i dette dokumentet er basert på erfaring. Denne syntesen av strategier har sitt utspring i det tematiske arbeidet som pågår ved European Agency, og dekker en rekke tematiske områder: støtteordninger, finansiering, lærerstøtte, tidlig intervensjon, IKT, overgang fra skole til arbeidsliv og klasseromspraksis.

Denne utgivelsen har som mål å støtte utviklingsprosessen for inkluderende opplæring ved å gi de som har ansvar for utarbeidelse og iverksetting av strategier for tilpasset opplæring/spesialundervisning anbefalinger som er spesifikt relevante for deres arbeid.

2003

**Tilgjengelig på følgende språk:
DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, IS, IT, NL, NO, PT, SV**

Særskilt tilrettelagt opplæring i Europa

Tematisk publikasjon

(Utarbeidet i samarbeid med Eurydice, informasjonsnettverket for opplæring i Europa)

Denne dokumentet er en tematisk publikasjon som inneholder et sammendrag av relevant informasjon som er delt inn i fem hovedområder innenfor særskilt tilrettelagt opplæring: inkluderende opplæring, finansiering, lærerstøtte, IKT og tidlig intervensjon.

Hovedformålet med dette dokumentet er å utvide eksisterende informasjon om disse fem hovedemnene til å omfatte flere land. Denne publikasjonen tar ikke for seg tilrettelagt opplæring/spesialundervisning ut fra noen spesiell definisjon eller filosofi. I denne rapporten forsøker vi å se på alle definisjoner og perspektiver som finnes i debatten om praksis på de fem hovedområdene.

Informasjonen er hentet fra nasjonale rapporter om emnet, og er bearbeidet av European Agency. Rapporten er redigert av EA og inneholder hovedsakelig bidrag fra de nasjonale enhetene i Eurydice i de landene som ikke er representert i EA. Bidrag og kommentarer fra alle nasjonale enheter i Eurydice er imidlertid tatt med.

2003

Tilgjengelig på følgende språk:

DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, IS, IT, NL, NO, PT, SV

Inkluderende opplæring og klasseromspraksis (Grunnskolenivå)

Denne rapporten inneholder en oversikt over resultatene etter første fase av prosjektet om klasseroms- og skolepraksis. Hovedformålet med prosjektet var å beskrive og spre informasjon om klasseromspraksis i inkluderende miljøer på en slik måte at europeiske lærere i større omfang kan gjennomføre inkluderende praksis i klasserommet.

Det var to hovedspørsmål som danner grunnlag for studien: hvordan håndtere forskjeller i klasserommet, og hvilke betingelser er nødvendige for å kunne håndtere elever med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning på ordinære skoler?

Prosjektet om klasseroms- og skolepraksis vil være av spesiell interesse for fagpersoner som arbeider med tilpasset opplæring/spesialundervisning, ettersom det fokuserer på praktiske sider ved støtteordninger og klasseromspraksis.

Du finner nærmere informasjon om Inkluderende opplæring og klasseromspraksis i Europa på EAs nettsted om temaet:
www.european-agency.org/iecp/iecp_intro.htm

2003

**Tilgjengelig på følgende språk:
DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, HU, IS, IT, NL, NO, PT, SV**

Analysis of applications for SOCRATES support

Quality of intention in considering special educational needs

Denne rapporten presenterer hovedfunnene i studien som ble gjennomført av EA på vegne av Europakommisjonens general-direktorat for utdanning og kultur: http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

Studien er basert på analysen av en rekke søknader til SOCRATES-støtte i forbindelse med tilpasset opplæring/spesialundervisning, og viser hvilke av dem som fungerer best med tanke på intensjonen bak og meningen med tilpasset opplæring/spesialundervisning.

Målet med analysen var å identifisere parametre eller kriterier for å forbedre den kvantitative og kvalitative deltakelsen til elever og utdanningspersonell med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning innenfor ulike initiativer i SOCRATES-programmet. De identifiserte kriteriene danner grunnlaget for fremtidig valg av søknader av høy kvalitet. Disse vil være interessante for Europakommisjonen, Technical Assistance Office (TAO) i Brussel, de nasjonale SOCRATES-kontorene og potensielle søkere til SOCRATES-programmet.

2003

**Tilgjengelig på følgende språk:
EL, EN, ES, FI, FR, IS,
IT, NL, PT, SV (den svenske versjonen
er kun en oppsummering)**

Overgang fra skole til arbeidsliv

De viktigste problemstillingene og mulighetene studenter med særskilte behov i 16 europeiske land står overfor

Dette emnet ble valgt av EAs medlemsland på grunn av problemene i forbindelse med opplæring, kvalifikasjoner og sysselsetting av unge med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning.

Rapporten setter søkelys på tre områder. Først og fremst dreier det seg om hovedproblemene elever med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning, deres familier og fagpersoner møter i forbindelse med overgangen fra skole til arbeidsliv. Deretter kommer nøkkelaspekter som må tas i betraktning ved overgangen, også eksisterende problemer. Sist, men ikke minst kommer hovedfaktorene som ser ut til å enten forenkle eller forhindre iverksettelsen av en vellykket overgangsprosess på praktisk nivå.

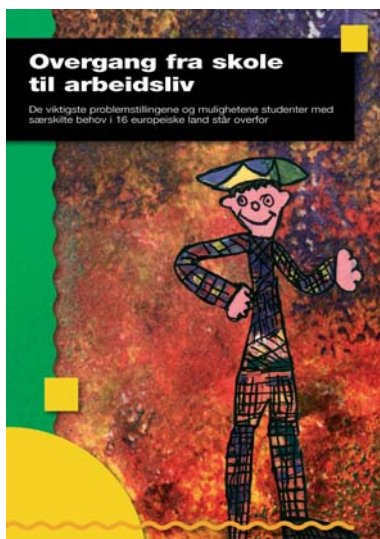
Analysen resulterte i enkelte anbefalinger til fremtidige overgangsprosesser til beslutningstakere og fagpersoner. Disse anbefalingene tar sikte på å utarbeide retningslinjer for hvordan man skal forbedre utviklingen og iverksettelsen av overgangsprosessen.

Du finner mer utfyllende informasjon om overgangsprosessen i diverse europeiske land ved å gå inn i EAs database om overgang:

www.european-agency.org/transit/

2002

Tilgjengelig på følgende språk:
DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, IS, IT, NL, NO, PT, SV

Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) for særskilt tilrettelagt opplæring (STO)

Den siste utviklingen i 17 europeiske land

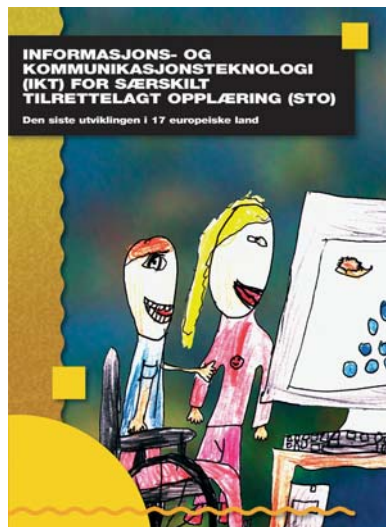
Denne rapporten gir en oversikt over hovedfunnene etter en europeisk undersøkelse om bruken av IKT i tilpasset opplæring/spesialundervisning over hele Europa. Det hevdes at til tross for praktiske og politiske spørsmål i forbindelse med bruk av IKT i tilrettelagt opplæring/spesialundervisning, må lærere og støttepersonell involveres i prosessen med å utvikle retningslinjer og støtteordninger. Dette innebærer også at lærere og annet fagpersonell bør være med på å utvikle teknologier som har innvirkning på arbeidet med elever som har behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning.

Informasjon fra de 17 landene tyder på at brukernes bekymringer og ønsker ikke alltid blir tatt hensyn til på internasjonalt (spesielt i EU), nasjonalt eller regionalt nivå, kanskje heller ikke på skolenivå, og at det må gjøres mer i praksis for å forenkle dialogen mellom disse ulike gruppene.

EAs informasjonsdatabase for IKT i tilrettelagt opplæring/spesialundervisning er tilgjengelig her: www.european-agency.org/ict_sen_db/

2001

**Tilgjengelig på følgende språk:
DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, IS, IT, NL, NO, PT, SV**

Financing of Special Needs Education

A seventeen-country study of the relationship between financing of special needs education and inclusion

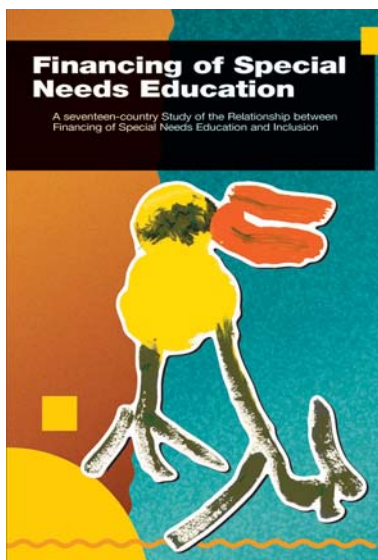
Flere ulike faktorer bidrar til variasjon i inkluderende praksis innenfor og mellom landene. I denne rapporten settes det søkelys på hvilke måter opplæring, og mer spesifikt tilpasset opplæring/spesialundervisning, finansieres. På grunnlag av data fra 17 europeiske land, er det utført en analyse av ulike finansierings-systemer og hvilken innvirkning de har på inkluderingen.

Her prøver man å undersøke forholdet mellom finansiering og inkludering ved å sette fram et analytisk rammeverk som kan brukes for å finne nye måter å restrukturere finansieringspolitikken på og fremme inkluderende praksis.

Studien viser at finansiering av tilpasset opplæring/spesialundervisning er en av de viktigste faktorene for inkludering. Dersom de økonomiske midlene ikke fordeles i samsvar med tydelige retningslinjer, er det lite trolig at inkluderingen kan realiseres i praksis. Finansieringsmekanismene kan forklare uoverensstemmelser mellom retningslinjene og den praktiske iverksettelsen av inkludering.

1999

Tilgjengelig på følgende språk:
DE, EN og FR

Teacher Support

Organisation of Support for Teachers Working with Special Needs in Mainstream Education

Lærerstøtte er en nøkkelfaktor i integreringen av elever med behov for tilpasset opplæring/spesialundervisning i det ordinære opplæringssystemet. Denne rapporten gir en omfattende oversikt over organiseringen av lærerstøtte i 17 deltakerland.

I rapporten hevdes lærerstøtten framfor alt å være knyttet til lærernes arbeidsforhold, deres uttrykte behov, mulige støtteordninger og kurs. Det hevdes også at støtten ikke bare er avhengig av den enkelte elev, men at den hovedsakelig må være tilpasset lærerne for å hjelpe dem til å utvikle sine kunnskaper.

Konklusjonene er inndelt i to hovedfaktorer. For det første gjelder dette støtte: når og hvordan støtten gis, hvem den gis til, og hvilke fagpersoner eller servicetjenester det gjelder. Den andre faktoren er de ulike mulighetene for lærerkurs som finnes på området tilpasset opplæring/spesialundervisning.

1999

**Tilgjengelig på følgende språk:
EN og FR**

